

Grzegorz Bonusiak

**ORGANIZACJA I KOMPETENCJE
SAMEDIIGGI – PARLAMENTU RDZENNEGO NARODU
SAAMÓW W FINLANDII**

Wśród zamieszkujących Europę i nieposiadających własnego państwa grup narodowych i etnicznych pamięta się zwykle o tych, które dzięki swej liczebności, a często także radykalnym formom działania potrafią przebić się do społecznej świadomości. Wojny bałkańskie, które w ostatniej dekadzie XX w. doprowadziły do rozpadu Jugosławii na szereg państw narodowych, a w ostatnim dziesięcioleciu zaowocowały wyodrębnieniem Czarnogóry i Kosowa, spotkały się ze znacznym zainteresowaniem społeczeństw i polityków. Podobnie działania organizacji separatystycznych zmierzające do wywalczenia suwerenności dla Baskonii czy Korsyki mogły liczyć na zainteresowanie mediów. Wreszcie powszechnie znany jest separatyzm Katalonii, obecny w świadomości społecznej między innymi dzięki meczom piłki nożnej, gdy Barcelona spotyka się z Realem Madryt i który swój wyraz polityczny znalazł w Statucie Autonomii Katalonii z 30 września 2005 r., gdzie użyto pojęcia naród¹. Jednocześnie z oczu opinii publicznej schodzą małe narody, zwłaszcza gdy proces nabywania przez nie praw do samookreślenia odbywa się w oparciu o demokratyczne procedury i nieobecne w nim są drastyczne przypadki użycia siły. Właśnie takim narodem: małym, tylko sporadycznie gotowym do większych protestów, a wreszcie mieszkającym na peryferiach Europy i silnie w miejscach swego zamieszkania przemieszanym z przedstawicielami innych narodów są skandynawscy Saamowie.

Społeczność Saamów, szerzej znana pod nazwą Lapończyków², nigdy nie była liczna, na co bez wątplenia największy wpływ miały niezwykle trudne wa-

¹ Art. 1 Statutu Autonomii Katalonii przyjętego przez Parlament Katalonii 30 września 2005 r. i zatwierdzonego w referendum 18 czerwca 2006 r.

² Miano Lapończycy pochodzi z języka szwedzkiego od słowa Lapp określającego członków narodu Saamów, natomiast Saamowie nazywają siebie Sámit lub Sámis w zależności od dialektu. Procesy odrodzenia narodowego i powrotu do języka zaowocowały niechęcią omawianej społeczności do nazwy Lapp, która kojarzona jest z niszczeniem odrębnej tożsamości, stylu życia i specy-

runki klimatyczne, w jakich zamieszkuje. Na początku tego stulecia całą populację szacowano na około siedemdziesiąt tysięcy osób, rozlokowanych głównie w północnej części Półwyspu Skandynawskiego, choć wobec obejmujących setki lat procesów asymilacji i akulturacji dokładna liczba jest niemożliwa do ustalenia, a wielu Saamów mieszka poza Sápmi – rejonem traktowanym jako rdzenny dla całego narodu. Na podaną liczbę składało się około czterdzieści tysięcy Saamów żyjących w Norwegii, dwadzieścia tysięcy w Szwecji, siedem tysięcy w Finlandii i dwa tysiące w Rosji³. Warto zauważyć, że populacja dość szybko rośnie, przy czym proces ten nie jest uwarunkowany szczególnie wysokim wskaźnikiem przyrostu naturalnego, lecz wynika z trendów społecznych. Dotykające całą Europę tendencje do poszukiwania regionalnej tożsamości w państwach nordyckich przybrały między innymi postać odszukiwania lapońskich przodków i powrotu do języka i kultury Saamów wśród osób pochodzących z rodzin, które już od pokoleń jako pierwszą identyfikację wskazywały narodowość fińską, szwedzką czy norweską⁴. Saamowie w Finlandii w 2008 r. szacowali całą populację na 75 tysięcy osób, z czego w omawianym kraju mieszkać miało około 9 tysięcy⁵.

Procesy emancypacji narodowej Saamów choć wcześniej istniejące przybrały na znaczeniu po II wojnie światowej. Zaczęły powstawać stowarzyszenia Saamów nakierowane na ochronę języka i kultury (w Finlandii było to Zjednoczenie Opieki nad Kulturą Lapońską), pojawiły się pierwsze elementarze i czytanki, wydawano pierwsze gazety skierowane do Saamów, a od 1947 r. nadawano programy radiowe⁶. Sytuacja w Finlandii szczególnie sprzyjała odrodzeniu narodowemu. Dzięki przemieszaniu ludności i bliskości kulturowej, a zapewne także podobieństwu losów historycznych nie występowała tu szczególnie dyskryminacja czy segregacja. Już w 1932 r. powstało założone przez Finów Lapońskie Towarzystwo Kulturalne, które dbało o rozpowszechnianie informacji o Saamach i ich sytuacji społecznej wśród Finów, a jednocześnie wydawało w języku saami czasopismo „Sábmelas”. Dzięki jego staraniom

fiki kulturowej, a więc z procesami wynarodowienia i przymusowej asymilacji Saamów do społeczeństw państw nordyckich. W efekcie przez znaczną część Saamów określenie Lapp traktowane jest jako uwłaczające ich godności i podkreślające niższość wobec większości stanowiących trzon populacji narodowych państw, w których zamieszkują.

³ Dane za oficjalnym portalem internetowym Samiskt Informationscentrum (Centrum Informacji o Saamach), która jest jednostką utworzoną przez Sametinget (Parlament Saamów w Szwecji): www.samer.se (odczyt z 30.06.2010).

⁴ K. Myntti, *The beneficiaries of autonomy arrangements – with special reference to indigenous peoples in general and the Sami in Finland in particular* [w:] *Autonomy: applications and implications*, red. M. Suksi, Kluwer Law International, Haga, s. 293–294.

⁵ *The Sámi in Finland*, Sámi Parliament Publications, Kalevaprint 2008, s. 2.

⁶ Ø. Vorren, E. Manker, *Lapończycy. Zarys historii kultury*, Warszawa 1980, s. 167–168 i 174.

pierwszy lapoński elementarz w Finlandii został wydany już w 1934 r.⁷ W początkowej fazie we wszystkich państwach skandynawskich działania te prowadzone były pod hasłami ochrony praw mniejszości i miały rozproszony charakter, ograniczony granicami poszczególnych państw. Rzecz zmieniła się, gdy w 1956 r. powstała Nordycka Rada Saamów⁸ grupująca pod jednym szyldem organizacje działające dotychczas w odosobnieniu. Stała się ona ośrodkiem koordynującym i głównym wyrazicielem interesów narodowych we wszystkich trzech państwach, a także na forum międzynarodowym, przy czym szczególnie naciskała na traktowanie wszystkich Saamów jako jednego narodu i jednego podmiotu politycznego bez względu na miejsce zamieszkania. Pozytywnie emancypującego się narodu wzmocnił również przypadający na lata sześćdziesiąte początek zainteresowania społeczności międzynarodowej losami ludów rdzennych⁹. Jego przedstawiciele dość szybko dostrzegli, że status ludu rdzennego może być bardziej wydajny w dążeniach do samodzielności i dawać im potencjalnie większy zakres koncesji ze strony państw, których terytoria obejmują Sápmi.

Równoległe do działań Saamów rosło zainteresowanie ich losem ze strony rządów państw nordyckich. Już w 1960 r. powołana została Komisja ds. Saamów (*Samedelegationen*)¹⁰ jako organ doradczy przy premierze Finlandii. Jej pierwszym i podstawowym zadaniem był przegląd sytuacji prawnej Saamów i przygotowanie propozycji nowych, całościowych uregulowań. Warto podkreślić, że ciało to działa do dnia obecnego, przy czym w połowie złożone jest z przedstawicieli desygnowanych przez rząd Finlandii, a w połowie z osób delegowanych przez Parlament Saamów¹¹. Wynikiem jej prac było przedstawienie rekomendacji przewidującej przyjęcie ustawy o Saamach. Stosowny projekt nie został jednak wniesiony pod rozagę Parlamentu Finlandii (*Eduskunta*), natomiast wydane zostało oparte na rekomendacji rozporządze-

⁷ *Ibidem*, s. 177.

⁸ Od 1992 r. nazwa została zmieniona na Radę Saamów w wyniku włączenia się do jej prac organizacji Saamów działających w Federacji Rosyjskiej.

⁹ Szerzej o tym procesie: *State of the World's Indigenous Peoples*, United Nations, New York 2009.

¹⁰ Przyjmuję tłumaczenia nazw organów i aktów prawnych zajmujących się sprawami Saamów za opracowaniami anglojęzycznymi oraz oficjalną stroną Parlamentu Saamów w Finlandii. Występujące w nich określenia to: Saami Commission (Komisja ds. Saamów) dla *Samedelegationen*, Saami Delegation (Delegacja Saamów) dla *Delegationen for samearenden* i Saami Act (Ustawa o Saamach) dla *Laki saamelaiskäräjistä*. Por. np.: J. Henriksen, *Saami parliamentary cooperation. An analysis*, Nordic Sámi Institute & International Work Group for Indigenous Affairs 1999 oraz http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=78&Itemid=196&lang=english (odczyt z 30.11.2010).

¹¹ H. Hannum, *Autonomy, sovereignty, and self-determination: the accommodation of conflicting rights*, University of Pennsylvania 1996, s. 255.

nie Prezydenta Finlandii zawierające regulacje dotyczące Parlamentu Saamów i terytoriów uznanych za rdzenne¹². Już wcześniej, bo jesienią 1972 r. przeprowadzono pierwsze wybory do Delegacji Saamów popularnie nazywanej Parlamentem Saamów, która zainaugurowała swą działalność jesienią 1973 r. na podstawie wspomnianego rozporządzenia, choć traktowana była raczej jako próba sprawdzenia w praktyce nowych przepisów. W 1975 r. przeprowadzone zostały pierwsze oficjalne wybory według nowych przepisów, a inauguracyjne posiedzenie Delegacji nowej kadencji odbyło się na początku następnego roku. Zgodnie z rozporządzeniem ciało to składało się z dwudziestu członków, przy czym bierne i czynne prawo wyborcze przysługiwało wyłącznie obywatelom Finlandii narodowości saamskiej. Nie miało ono jednak kompetencji ustawodawczych, a mogło jedynie wydawać oświadczenia w imieniu mniejszości Saamów i z własnej inicjatywy podejmować problemy dotyczące własnego narodu i jego interesów¹³.

Spowolnienie prac nad ustawą całościowo regulującą status Saamów w Finlandii obok uwarunkowań wewnętrznych miało związek z rosnącym zainteresowaniem problemami omawianego narodu na forum Rady Nordyckiej. Już w 1973 r. zainaugurował działanie utworzony przez nią Nordycki Instytut Saamów. Ulokowany w Kautokeino w Norwegii miał stać się główną instytucją badawczą, podejmującą związane z Saamami problemy gospodarcze, prawne, kulturalne, dotyczące środowiska naturalnego i inne. Równocześnie Rada wezwała Nordycką Radę Ministrów do przygotowania wspólnego, międzyrządowego programu ochrony środowiska naturalnego w rejonie Sápmi oraz do koordynacji działań zmierzających do uregulowania problemów dotyczących kultury, statusu społecznego i politycznego Saamów w Finlandii, Norwegii i Szwecji. Rezolucje Rady poprzez położenie akcentu na konieczność jednakowego traktowania omawianej mniejszości bez względu na kraj zamieszkania wzmagały poczucie jedności narodowej, a jednocześnie wymuszały porównywalność rozwiązań przyjmowanych przez poszczególne zainteresowane państwa¹⁴.

Ustawę o Saamach przyjęła Eduskunta dopiero 17 lipca 1995 r., a weszła ona w życie 1 stycznia 1996 r.¹⁵ Uznawała ona Saamów za naród rdzenny i przewidywała istnienie organu przedstawicielskiego w postaci Parlamentu (Samediggi) z siedzibą w Inari, przyznając mu kompetencję do podejmowania

¹² Rozporządzenie Prezydenta Finlandii w sprawie Delegacji Saamów (*Forordning om delegation for samearenden*) nr 824/73.

¹³ G. Nattheim, G.D. Meyers, D. Craig, *Indigenous Peoples and Governance Structures*, Aboriginal Studies Press, Canberra 2002, s. 227.

¹⁴ H. Hannum, *Autonomy...*, s. 256.

¹⁵ Ustawa o Saamach z dnia 17 lipca 1995 r. (974/95), kolejne zmiany wprowadzono w 1995 (1725/95), 2002 (1279/2002) i 2003 r. (1026/2003).

decyzji w sprawach autonomii kulturalnej na terenach rdzennych. Za tereny rdzenne uznane zostały w całości trzy najdalej na północ Finlandii wysunięte gminy: Enontekiö, Inari i Utsjoki, a także tereny należące do Saamskiego Stowarzyszenia Właścicieli Reniferów w gminie Sodankylä. Warto podkreślić, że wyłącznie w gminie Utsjoki Saamowie stanowią większość mieszkańców (ok. 52%)¹⁶. Jednocześnie Ustawa nakładała szereg obowiązków na organy władzy państwowej i samorządowej w przypadku podejmowania decyzji dotyczących omawianej mniejszości, związanych z ich interesami, bądź dotyczących terenów uznanych za rdzenne. Odpowiednio do postanowień w niej zawartych wprowadzono zmianę do Konstytucji Republiki Finlandii z 1919 r., dodając art. 51a, który gwarantował Saamom autonomię w sprawach języka i kultury na terenach rdzennych¹⁷. Analogiczne zapisy znalazły się w nowej Konstytucji Republiki Finlandii z 11 czerwca 1999 r. w art. 121 w części poświęconej administracji i samorządowi i wzmocnione zostały prawem do zachowania własnego języka i kultury zawartym w art. 17 w części poświęconej podstawowym prawom i wolnościom¹⁸.

Wybory do nowego Parlamentu Saamów przeprowadzono w 1995 r., a jego inauguracyjne posiedzenie miało miejsce na początku kolejnego roku. Odpowiednio do Ustawy liczy on 21 członków i 4 zastępców członków wybieranych w bezpośrednich, tajnych, równych i wolnych wyborach. Bierne i czynne prawo wyborcze przysługuje wyłącznie osobom, które najpóźniej w ostatnim dniu wyborów skończą 18 lat i są Saamami, przy czym już przy wcześniejszych wyborach do Delegacji Saamów emocje budziło pytanie, kto może być uznany za członka omawianego narodu. Wcześniejsze regulacje łączyły kryteria subiektywne i obiektywne oraz uznawały za Saama każdą osobę, która za Saama się uważa, a równocześnie językiem macierzystym (pierwszym) jej samej lub jednego z jej rodziców był Saami. Definicja ta wzbudzała jednak duże kontrowersje zarówno w osobach, które w zaledwie drugim pokoleniu utraciły łączność z językiem, jak i w tych, którzy odszukiwali w narodzie Saamów swych przodków, choć ich rodziny już dawno utraciły łączność z rdzennym językiem i kulturą. W efekcie Ustawa z 1995 r. dodała do katalogu kryteriów obiektywnych osoby, dla których Saami był językiem macierzystym ich dziadków, potomków osób, które figurowały we wcześniejszych spisach i rejestrach ziemskich lub podatkowych jako Lapończycy górscy, leśni bądź morscy oraz osoby, których co najmniej jedno z rodziców posiadało lub mogło posiadać prawa wyborcze w wyborach do Delegacji Sa-

¹⁶ K. Myntti, *The beneficiaries...*, s. 287–288.

¹⁷ J. Henriksen, *Saami parliamentary cooperation...*, s. 32.

¹⁸ Art. 121 Konstytucji Republiki Finlandii z 11 czerwca 1999 r. Patrz w języku polskim: S. Sagan, V. Serzhanova, *Konstytucja Finlandii*, Rzeszów 2003, s. 54–55, 92.

amów lub Parlamentu Saamów. Kryteria te znacznie rozszerzały grupę osób uważanych za Saamów, a co za tym idzie posiadających prawa wyborcze. Zgodnie z danymi prezentowanymi przez urząd statystyczny, w 2009 r. zaledwie nieco ponad 1,7 tys. osób uważało Saami za język macierzysty, czyli posługiwało się nim w rodzinie pochodzenia¹⁹. Jak zostało wspomniane, dzisiejsze szacunki dotyczące liczby osób narodowości saamskiej w Finlandii wahają się od 7 do 9 tysięcy.

Prawa wyborcze przysługują wszystkim członkom mniejszości bez względu na to, czy zamieszkują na terenach rdzennych czy poza nimi. Szacunki Saamów wskazują, że około 60% społeczności mieszka poza terenami rdzennymi, z czego najwięcej w stolicy kraju²⁰. Dodatkowo prawa wyborcze przysługują Saamom, którzy nie posiadają obywatelstwa Finlandii, lecz mają prawo domicylu na jej terytorium.

Kadencja Parlamentu trwa cztery lata, obwieszczenie zaś o wyborach wydaje Minister Sprawiedliwości w formie rozporządzenia. Powołana przez Saamediggi Komisja Wyborcza tworzy listę uprawnionych do głosowania i ogłasza ją nie później niż pięć miesięcy przed terminem wyborów poprzez wyłożenie przez dziesięć kolejnych sobót na nie mniej niż trzy godziny dziennie. Równolegle Komisja rozsyła do osób umieszczonych na liście informacje o zaliczeniu w poczet uprawnionych do głosowania wraz z informacją o trybie i terminie przeprowadzenia wyborów. Każdej osobie przysługuje prawo wglądu do listy (z wyłączeniem numerów identyfikacyjnych osób na niej figurujących) i zgłaszania poprawek, a także żądania dopisania bądź skreślenia ze spisu uprawnionych do głosowania. W razie odrzucenia żądania osobie zainteresowanej przysługuje prawo wniesienia odwołania do Najwyższego Sądu Administracyjnego. Po dziesięciu tygodniach i zakończeniu procedur odwoławczych Komisja zamyka listę, która nie może być już zmieniona do zakończenia wyborów. Prawo zgłaszania kandydatów przysługuje grupie trzech uprawnionych do głosowania, przy czym jedna osoba może poprzeć tylko jednego kandydata. Zgłoszenia należy dostarczyć do Komisji Wyborczej wraz z listą poparcia i pisemną zgodą nominowanego na kandydowanie nie później niż 31 dni przed datą rozpoczęcia wyborów, przy czym lista kandydatów ogłaszana jest nie później niż 21 dni przed tą datą.

Wybory do Parlamentu Saamów przeprowadza się przez cztery tygodnie, począwszy od poniedziałku w pierwszym pełnym tygodniu września, przy czym uprawnieni mogą oddać swe głosy w trojaki sposób. Po pierwsze, mogą odesłać otrzymaną wcześniej pocztą kartę wyborczą na adres Komisji Wybor-

¹⁹ Dane za oficjalnym portalem internetowym Tilastokeskus (Urząd Statystyczny Finlandii): http://www.stat.fi/tup/suoluk/index_en.html (odczyt z 30.06.2010).

²⁰ *The Sámi in Finland...*, s. 2.

czej, przy czym głos dotrzeć musi do Komisji najpóźniej do godziny 18 w poniedziałek po zakończeniu wyborów. Po drugie, mogą osobiście złożyć swój głos w siedzibie Komisji pomiędzy poniedziałkiem w trzecim tygodniu a piątkiem w czwartym tygodniu wyborów. Po trzecie, mogą w niedzielę w czwartym tygodniu wyborów udać się do rejonowej komisji wyborczej i osobiście umieścić głos w wystawionych w tym celu urnach wyborczych. Jednakże rejonowe komisje wyborcze tworzone są wyłącznie na obszarach uznanych za rdzenne. Głosy zebrane w komisjach rejonowych dostarczane są po zamknięciu lokali wyborczych do siedziby Komisji Wyborczej w Inari. Zamknięcie głosowania i rozpoczęcie liczenia głosów następuje o godzinie 18 w poniedziałek.

W wyborach do Parlamentu Saamów obowiązuje system większości względnej, przy czym cały kraj jest jednym okręgiem wyborczym. Komisja wyłania 21 kandydatów, którzy otrzymali największą liczbę głosów. Jednak nie zostają oni automatycznie członkami Parlamentu, ponieważ obowiązuje zasada, że z gmin na terytorium rdzennym musi pochodzić co najmniej po trzech deputowanych. W efekcie dwanaście miejsc w Samediggi obsadza się kandydatami, którzy otrzymali największą liczbę głosów i mieszkają w poszczególnych gminach w rejonie rdzennym, a dopiero pozostałe miejsca dzielone są pomiędzy wszystkich pozostałych kandydatów bez względu na miejsce zamieszkania. W dalszej kolejności Komisja Wyborcza wyłania spośród pozostałych kandydatów, którzy uzyskali największe poparcie, czterech zastępców deputowanych, przy czym ponownie obowiązuje zasada, że każdą z gmin w rejonie rdzennym musi reprezentować co najmniej jeden zastępca. Obejmują oni mandat w sytuacji, gdy któryś z deputowanych ustąpi lub zostanie usunięty z funkcji, natomiast mogą wchodzić w skład poszczególnych organów Parlamentu. Zarówno w odniesieniu do deputowanych, jak i zastępców w przypadku identycznej liczby zdobytych głosów o kolejności decyduje losowanie.

Oficjalne wyniki wyborów zatwierdza Komisja Wyborcza na posiedzeniu o godzinie 18 na trzeci dzień po rozpoczęciu liczenia głosów i przedkłada je Ministrowi Sprawiedliwości. Ten bezzwłocznie zatwierdza wyniki i powołuje członków i zastępców do objęcia mandatu. Protesty wyborcze zgłaszać może każda osoba posiadająca prawa wyborcze w ciągu 14 dni od dnia ogłoszenia wyników na ręce Prezydium Parlamentu upływającej kadencji. Prezydium wydaje decyzję w sprawie protestu nie później niż do końca roku, w którym przeprowadzone zostały wybory. Od decyzji Prezydium skarżącemu przysługuje prawo odwołania do Najwyższego Sądu Administracyjnego w ciągu 14 dni od daty jej doręczenia. Jeżeli wyniki wyborów nie zostaną zatwierdzone, przeprowadza się powtórne głosowanie. Ponowną elekcję prowadzi ta sama Komisja Wyborcza na podstawie tych samych list uprawnionych i kandydatów, chyba że zmiany na nich wynikają z zatwierdzonego protestu wyborczego.

Parlament Saamów nowej kadencji spotyka się na pierwszym posiedzeniu na początku kolejnego roku. Kolejne posiedzenia odbywają się w trybie sesyjnym, przy czym sesje zwyczajne zwołuje się na podstawie decyzji Parlamentu. Sesje nadzwyczajne zwołuje Przewodniczący Prezydium z własnej inicjatywy bądź na wniosek $\frac{3}{4}$ deputowanych. Jeżeli któryś z deputowanych nie może przybyć na sesję, jego miejsce zajmuje jeden z czterech zastępców, przy czym obowiązuje zasada, że jeżeli osoba nieobecna mieszka w jednej z trzech gmin na terytorium rdzennym, to zastępcą musi być osoba zamieszkująca w tej samej gminie. Parlament podejmuje decyzje większością zwykłą, przy czym do ich ważności konieczne jest zachowanie quorum. Jest ono zachowane, gdy w głosowaniu obecny jest Przewodniczący lub jeden z jego zastępców oraz co najmniej połowa pozostałych członków izby. Gdy z uwagi na równą liczbę głosów decyzja nie zostanie podjęta, głos rozstrzygający należy do Przewodniczącego. Jednak przy głosowaniach dotyczących wyboru osób na funkcje w razie równej liczby oddanych głosów o ostatecznym wyniku decyduje losowanie. Członkowie Parlamentu pełnią mandat wolny, a swoje funkcje wykonują bez wynagrodzenia. Przysługuje im wyłącznie prawo do diet za czas posiedzeń oraz zwrotu kosztów podróży. W pracach Parlamentu językami urzędowymi są oficjalne języki Finlandii, tj. fiński i szwedzki. Jednak zgodnie z Ustawą o języku saami na całym obszarze rdzennym w pracach władz samorządowych i państwowych dopuszcza się stosowanie języka saami²¹. W efekcie w pracach Samediggi jest on równorzędnym językiem z dwoma już wymienionymi. Dodatkowo w każdej gminie, w której mieszka ponad 30% osób używających saami, istnieje obowiązek dokumentowania prac organów władzy w tym języku²², co oznacza, że także Parlament Saamów tworzy swoje dokumenty równoległe w dwóch (fiński i saami) lub trzech (szwedzki) wersjach językowych.

Jedynym deputowanym pełniącym swój mandat zawodowo za wynagrodzeniem jest Przewodniczący. Jest on wybierany na pierwszym posiedzeniu izby nowego składu, a Samediggi dokonuje dodatkowo wyboru dwóch jego zastępców. Wyniki tego głosowania zatwierdza bezzwłocznie Minister Sprawiedliwości. Również na pierwszym posiedzeniu Parlament wyłania Prezydium złożone z Przewodniczącego i dwóch zastępców oraz maksymalnie czterech innych osób, przy czym wszyscy muszą być deputowanymi. Do zadań Prezydium należy przygotowywanie posiedzeń Parlamentu oraz wprowadzanie w życie jego decyzji. W związku z rolą w trakcie wyborów, a także obowiązkiem zwołania i przy-

²¹ Art. 2 Ustawy o języku saami z 15 grudnia 2003 r. (1086/2003).

²² Art. 16 Ustawy o języku saami z 15 grudnia 2003 r. (1086/2003). W rzeczywistości wersji jest nawet więcej, gdyż w samej Finlandii istnieją trzy dialekty saami. Dokumenty oficjalne tworzone są zatem w saami, który nazwać można urzędowym (szkolnym), opartym na północnym saami, natomiast druki informacyjne czasem także w inari saami i skolt saami.

gotowania pierwszego posiedzenia izby kolejnej kadencji, kadencja Prezydium upływa dopiero z dniem wyboru Prezydium kolejnego składu izby. Przewodniczący obok prowadzenia obrad i zarządzania działalnością Parlamentu pełni funkcję reprezentacyjną, przy czym traktowany jest nie tylko jako głowa izby, ale przede wszystkim jako najwyższy przedstawiciel Saamów w Finlandii. Jednocześnie dzięki współpracy z analogicznymi parlamentami w Norwegii i Szwecji oraz organizacjami Saamów w Rosji rotacyjnie pełni obowiązki najwyższego przedstawiciela całego narodu. Przez kolejne trzy kadencje, od 1996 do 2008 r. funkcję Przewodniczącego pełnił Veli Pekka Olavi Aikio, a po ostatnich wyborach został nim Klemetti Näkkäläjärvi.

Na czas trwania swej kadencji Parlament tworzy cztery komisje stałe:

- Komisję ds. gospodarki i prawa (*Elinkeino- ja oikeuslautakunta*) zajmującą się sprawami rozwoju społeczno-gospodarczego, ochrony środowiska naturalnego na terytorium rdzennym i statusu prawnego Saamów w Finlandii.
- Komisję ds. edukacji (*Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta*) zajmującą się sprawami nauczania języka saami oraz nauczania w języku saami w szkołach. Dodatkowo komisja przyznaje środki finansowe na tworzenie materiałów dydaktycznych i na działalność placówek edukacyjnych.
- Komisję ds. kultury (*Kulttuurilautakunta*) zajmującą się sprawami utrzymania i rozwoju odrębności kulturowej Saamów. Ponadto komisja rozdziela granty na działalność stowarzyszeń i organizacji krzewiących kulturę Saamów oraz sprawuje nadzór nad wykorzystaniem przyznanych środków.
- Komisję ds. społecznych i zdrowia (*Sosiaali- ja terveyslautakunta*) zajmującą się sprawami socjalnymi i opieki zdrowotnej. W ramach swych kompetencji komisja decyduje o rozdziale subsydiów rządowych dla podmiotów działających w obszarze opieki społecznej i zdrowotnej, a także przygotowuje długoterminowe plany rozwoju we wspomnianych dziedzinach i przedstawia je pod rozwagę Parlamentu²³.

Wymienione komisje składają się z siedmiu członków i siedmiu zastępców członków, z zastrzeżeniem, że ich przewodniczącymi i zastępcami przewodniczących mogą być wyłącznie deputowani do Parlamentu. Wobec pozostałych członków prawo nakłada wymóg, aby posiadali wiedzę i doświadczenie w zakresie spraw będących przedmiotem działania danej komisji. W składach muszą znaleźć odzwierciedlenie podziały regionalne i językowe, istniejące wśród fińskich Saamów. Komisje mają zarówno uprawnienia opiniodawcze, tzn. rozpatrują i wstępnie opiniują sprawy leżące w zakresie ich kompetencji i przedstawiają je na posiedzeniach izby, jak i decyzyjne, tzn. rozstrzygają o rozdziale subwencji i grantów i sprawują nadzór nad ich wykorzystaniem. Kontrolę nad bieżącą działalnością komisji sprawuje Prezydium, natomiast corocznie są one zobowiązane

²³ Patrz: www.samediggi.fi – oficjalny portal Parlamentu Saamów w Finlandii.

do składania sprawozdania ze swych działań przed Parlamentem. Jednocześnie w zakresie rozdziału i wykorzystania środków budżetowych podlegają nadzorowi właściwych ministrów.

Oprócz wymienionych Parlament kreuje Komisję Wyborczą oraz Radę Języka Saami (*Saamen kielineuvosto*). Ich skład jest analogiczny do składów pozostałych komisji, jednak w Radzie Językowej rygorystycznie przestrzegany jest obowiązek reprezentowania przez członków poszczególnych dialektów języka saami. Do jej zadań należy z jednej strony kształtowanie i dostosowywanie języka saami do zmieniających się realiów społecznych, gospodarczych i politycznych, z drugiej ochrona i rozwój poszczególnych dialektów. To ostatnie zadanie jest niezwykle istotne, ponieważ odmianami inari i skolt saami posługuje się w Finlandii odpowiednio około 350 i 300 osób²⁴. Jednocześnie, o ile skolt saami jest jeszcze obecny wśród Saamów mieszkających w Rosji, o tyle dialektem inari posługują się wyłącznie mieszkańcy gminy Inari, przy czym nie można zapominać, że językiem wykładowym w szkołach jest saami północny. W efekcie oba dialekty są szczególnie zagrożone wymarciem. Obok działań dotyczących wyłącznie Saamów w Finlandii Rada poprzez swych przedstawicieli bierze udział w pracach Komitetu Języka Saamów. Jest to ciało ponadnarodowe i zostało utworzone przez Radę Parlamentarną Saamów 6 lutego 1997 r., a jej siedziba znajduje się w Trondheim w Norwegii. Jej członkami są przedstawiciele posługujący się różnymi dialektami języka używanymi w poszczególnych krajach wybrani przez obecne w krajach nordyckich Parlamente Saamów. Saamów w Finlandii reprezentują trzy osoby będące członkami Rady i jednocześnie posługujące się różnymi dialektami. Obok ochrony i rozwoju języka Komitet prowadzi działania zmierzające do standaryzacji dialektów i ich ujednolicania bez względu na kraj, w którym są używane.

Ustawa o Saamach wyznacza Parlamentowi dwa podstawowe obszary działania. Pierwszym są sprawy języka i kultury Saamów, drugim problemy związane ze statusem Saamów jako narodu rdzennego. Dla realizacji swych zadań Samediggi może zwracać się do władz państwowych z propozycjami i wnioskami, przysługuje mu też prawo do przygotowywania propozycji aktów normatywnych, które przedstawia pod rozwagę rządowi, a ten w razie konieczności Parlamentowi Finlandii. Posiada także prawo do swobodnego wyznaczania beneficjentów środków budżetowych, co daje większe niż w przypadku wyboru przez władze centralne gwarancje, że zostaną one efektywnie spożytkowane na cele utrzymania i rozwoju języka i kultury, a także bezpieczeństwa społecznego, ekonomicznego i zdrowotnego rdzennej mniejszości.

²⁴ Za: http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=112 (odczyt z 30.11.2010).

Dodatkowo Ustawa wskazuje przypadki, gdy władze państwowe, regionalne lub lokalne są zobligowane do prowadzenia negocjacji z Parlamentem Saamów. Dzieje się tak, gdy przygotowują one plany lub podejmują decyzje mogące w sposób bezpośredni lub pośredni wpływać na status Saamów jako narodu rdzennego w sprawach:

- 1) planów rozwoju społecznego;
- 2) zarządzania, użytkowania i dzierżawy ziemi we własności państwa, obszarów chronionych i dzikiej przyrody;
- 3) wniosków o licencje na wydobycie surowców mineralnych i pozwoleń na prowadzenie działalności górniczej;
- 4) zmian w prawnych uregulowaniach dotyczących zawodów należących do katalogu tradycyjnych zawodów Saamów;
- 5) nauczania języka i w języku saami w szkołach oraz opieki społecznej i służby zdrowia;
- 6) wszelkich innych sprawach mogących mieć wpływ na język i kulturę Saamów oraz ich status jako ludu rdzennego.

Parlament Saamów spełnia także funkcję kreacyjną. Wyznacza połowę członków Komisji ds. Saamów – ciała doradczego przy Premierze Finlandii, trzech przedstawicieli do międzynarodowego Komitetu Języka Saamów, czterech przedstawicieli do Rady Saamów²⁵, a także reprezentantów na połączone spotkania Parlamentów Saamów z krajów nordyckich. Na podstawie art. 6 Ustawy o Saamach Parlament reprezentuje naród nie tylko w relacjach wewnętrznych, ale również międzynarodowych.

Dla zapewnienia sprawnego działania Parlamentu przyjmuje on swój regulamin, który zatwierdza Minister Sprawiedliwości. Reguluje on m.in. sprawy tworzenia i trybu działania sekretariatu jako organu pomocniczego. W Same-diggi dzieli się on na trzy części. Sprawami administracyjnymi, finansowymi i kadrowymi zajmuje się Kancelaria Ogólna (*Yleinen toimisto*), na potrzeby Komisji ds. edukacji działa Biuro ds. edukacji (*Koulutus- ja oppimateriaalitoimisto*), natomiast Radę Języka Saami obsługuje Biuro ds. języka saami (*Saamen kielen toimisto*). Istnienie tego ostatniego biura przewiduje art. 26 Ustawy o języku saami, nakładając na nie obowiązki związane z tłumaczeniem oficjalnych dokumentów oraz innych materiałów z i na język fiński jako urzędowy, a także inne zadania związane z prawem rdzennej mniejszości do posługiwania się własnym językiem w kontaktach z urzędami i organami władz państwowych, regionalnych i lokalnych na terytorium rdzennym i innymi regulacjami zawartymi w tym akcie.

²⁵ Tylko w Finlandii przedstawiciele wyznaczani są przez Parlament. W pozostałych krajach desygnują ich stowarzyszenia i organizacje społeczne Saamów. Patrz: J. Henriksen, *Saami parliamentary cooperation...*, s. 27.

Przeгляд zadań Parlamentu każe zastanowić się nad rzeczywistym zakresem autonomii Saamów. Z jednej strony, zgodnie z art. 1 Ustawy o Saamach, mamy do czynienia z typową autonomią kulturalną na obszarze rdzennym. Z drugiej, zakres zadań Parlamentu i sposób wyboru deputowanych oraz zobowiązanie władz różnego szczebla do uzgadniania z nim decyzji każą widzieć nieco szerszy jej zasięg – i to zarówno w aspekcie przedmiotowym, jak i terytorialnym. Pomimo tego, że autonomia dotyczy w szczególności obszaru rdzennego, to przecież obejmuje wszystkich członków narodu, bez względu na to, czy zamieszkują w jednej z czterech gmin przy kole podbiegunowym, czy w dowolnym innym miejscu Finlandii, a więc poza obszarem rdzennym. Co więcej, na obszarze rdzennym zobowiązania władz do prowadzenia negocjacji w sprawach takich jak użytkowanie ziemi i bogactw naturalnych czy opieka społeczna i zdrowotna wykraczają poza rozwiązania typowe dla autonomii kulturalnej. Jak się wydaje, wynika to głównie z prób przystosowania rozwiązań prawnych dotyczących Saamów do rozwiązań dotyczących ludów rdzennych i obecnych w prawie międzynarodowym, a w szczególności do uregulowań zawartych w Deklaracji Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawach Narodów Rdzennych z 2007 r.²⁶ i wcześniejszych aktów Międzynarodowej Organizacji Pracy²⁷. Wyraźne jest zwłaszcza nawiązanie do szczególnej relacji łączącej ludy rdzenne z ich środowiskiem, wynikającym z trybu życia i związków z naturą. Dostrzegając ten związek, Deklaracja ONZ wskazuje na konieczność zapewnienia ludom rdzennym prawa do decydowania (a przynajmniej współdecydowania) o środowisku naturalnym i użytkowaniu ziemi, którą uwzględnia także Ustawa o Saamach²⁸. Mamy zatem do czynienia z sytuacją wykraczającą poza typowe uregulowania autonomii kulturalnej nadające omawianemu narodowi ograniczoną możliwość współdecydowania także o rozwoju społeczno-gospodarczym oraz użytkowaniu środowiska naturalnego w regionie rdzennym. Otwartą kwestią pozostaje problem przyszłości sytuacji prawnej Saamów w Finlandii i w pozostałych krajach, które zamieszkują, a w szczególności autonomii politycznej. Problem ten wydaje się szczególnie skomplikowany w obliczu niewielkiej liczebności narodu, rozdzielenia granicami państwowymi i wymieszania z ludnością stanowiącą większość narodowe w krajach zamieszkania.

²⁶ Deklaracja Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawach Ludów Rdzennych z 13 września 2007 r. (A/61/295).

²⁷ Konwencja nr 107 Międzynarodowej Organizacji Pracy z 14 grudnia 1981 r.; Konwencja nr 169 Międzynarodowej Organizacji Pracy z 6 czerwca 1984 r.

²⁸ O tego typu związkach nieco krytycznie w: P. Trzeciński, *Konstruowanie współczesnej tubylczości – tubylczość jako ideologia i obiekt prawa* [w:] J. Derlicki, W. Lipiński, *Pierwsze narody. Społeczności rdzenne i idea tubylczości we współczesnym świecie*, Warszawa 2002, s. 45–47.

**ORGANIZATION AND COMPETENCE OF THE SÁMEDIGGI
– THE PARLIAMENT OF INDIGENOUS SÁMI PEOPLE IN FINLAND**

Summary

The Sámi is a small, indigenous nation residing in the northern part of the Scandinavian Peninsula. Their modern territories are separated by the boundaries of four countries: Finland, Norway, Russia and Sweden. Sámi aspirations for national revival and the growing importance of protecting the collective rights of minorities in Europe led to the strengthening of their legal status and at the end of the last century to grant cultural autonomy and, consequently, the creation of Sámi Parliaments in the Nordic countries. The first was Sámediggi – Sámi Parliament in Finland, established in 1995 by The Sámi Act. It is representation of all Sámi living in this country, and its chairman in cooperation with counterparts in other parliaments in the Nordic countries and organizations of Sámi in Russia is the rotational main representative of the entire nation. Sámediggi has two main areas of action: the first is maintenance and development of language and culture and the second is political and legal status of the Sámi as the indigenous nation.